

Nada Šabec, *Half pa pu – The Language of Slovene Americans*

(Ljubljana, Studia Humanitatis, Apes, 1995) str. 289

Knjiga *Half pa pu – The Language of Slovene Americans* dr. Nade Šabec, koja predaje na Odsjeku za engleski jezik i književnost Pedagoškog fakulteta u Mariboru, detaljna je lingvistička i sociolingvistička analiza slovenskog jezika u Sjedinjenim Američkim Državama. Knjigu je izdala ljubljanska izdavačka kuća, i to na engleskom jeziku s kratkim predgovorom i podužim sažetkom sadržaja knjige na slovenskom.

U predgovoru (*Introduction*) autorica nas upućuje da su se dosadašnje studije o Slovencima i slovenskom jeziku u SAD-u uglavnom bavile povijesnim i etnološkim aspektima slovenske migracije. Njezino je zanimanje mnogo šire i ona se u ovoj knjizi bavi kontaktom slovenskog i engleskog jezika, ulogom tog jezika u stranom okruženju, faktorima koji utječu na izbor jezika u određenim situacijama i mogućnostima očuvanja slovenskog jezika. Kao što sama autorica kaže: „Moj interes nije samo apstraktna jezična struktura, već jezik u upotrebi, pravila koja postoje u jezičnoj interakciji u društvenom okruženju. Na jezik gledam kao na pojavu koja nije statična, odvojena i neovisna o izvanjezičnim činjenicama, već jezik promatram kao pojavu koja je u stalnoj promjeni, i to na društvenom i individualnom nivou, i koja stoga ovisi o mnogim društvenim i psihološkim varijablama” (str. 20). Ono što će osobito biti zanimljivo lingvistima i sociolingvistima jest teorijski pristup pojavi promjene koda (*code switching*) kao u, npr., sljedećoj rečenici: *And then the phone rang*, pa so rekli, da kličejo za Greg (Onda je zazvonio telefon i rekli su da traže Grega). U dosadašnjim istraživanjima promjena koda uglavnom se promatrala i proučavala na razini rečenice, unutar strukturalnih, tj. sintaktičkih pravila i mogućih narušavanja tih pravila. Dr. Šabec slijedi američke sociolingviste, osobito W. Labova i S. Poplack, koji smatraju da promjena koda nije samo ograničena sintaktičkim pravilima već je pojava koju ćemo najbolje objasniti na razini koja prelazi restriktivnu rečeničnu analizu. Ono što je vrlo važno jest razgraničenje promjene koda od pojave koja se zove posuđivanje (*borrowing*), koja nastaje u jednojezičnim i dvojezičnim sredinama, nasuprot promjeni koda koja je specifična za dvojezičnu situaciju.

Drugo poglavlje (*A Historical, Social, and Cultural Outline of the Cleveland Slovene American Community*) upoznaje nas s povijesnim i društvenim kontekstom ispitivane zajednice, a to je najveća zajednica Amerikanaca slovenskog podrijetla u SAD-u u Clevelandu. Njihova priča je vrlo tipična i za mnoge druge imigrantske sredine (vidi D. Jutronić-Tihomirović, 1985). Slovenci su se nastanjivali u SAD u dva vala, krajem 19. stoljeća i poslije Drugoga svjetskog rata. U prvoj migraciji (predratna generacija) naglašavaju se ekonomski čimbenici migracije i napuštanja „starog kraja”, a druga je migracija (poslijeratna) uglavnom vezana za političku situaciju i političke imigrante. To će razgraničenje dviju različitih imigracija dr. Šabec naročito koristiti u svojoj lingvističkoj analizi, gdje se razlike među generacijama očituju na jezičnom planu. I upravo se time autorica bavi u trećem i četvrtom poglavlju (*Research Design i Data Presentation and Analysis*) koji čine centralni dio knjige.

Svako empirijsko istraživanje zahtijeva pažljiv odabir informanata, njihov broj i teorijski okvir istraživačkog pristupa kako bi se došlo do korpusa iz kojega možemo izvoditi valjane i statistički relevantne zaključke. Upravo je u vezi s tim impresivan opseg i okvir ovog empirijskog istraživanja. Ono što preporučuje Sankoff (1980) jest da je broj od 150 informanata dovoljan i za jezično proučavanje vrlo složene zajednice. Ispitivani jezični korpus u ovom istraživanju sastoji se od intervjua 200 informanata, a prosječan intervju

traje dva sata. Pošto je dr. Šabec uspostavila prijateljske odnose s članovima zajednice koju je ispitala, mogla je doći do tzv. konverzacijskih intervjua u kojima je istraživač u mogućnosti dobiti zapise stvarnoga razgovornog jezika, kao i odgovarajuće podatke o informantima. Informanti su imali izbor da govore kako im je to najprirodnije, slovenski ili engleski (uglavnom treća generacija informanata) ili *half pa pu* (pola pola), kako oni sami nazivaju svoj govor. U teorijskom pristupu dr. Šabec koristila se pristupom tzv. društvene mreže (*social network*) (Milroy, 1980). Društvena se mreža sastoji od ovećih grupa ljudi međusobno povezanih obiteljskim, prijateljskim i etničkim vezama. Osim intervjua, dr. Šabec je skupila 185 upitnika raznih generacija, i to joj je poslužilo za analizu upotrebe jezika. Upitnik je uključen kao dodatak u knjizi i sastoji se od 66 pitanja koja će pomoći svakom budućem istraživaču kao odličan obrazac u istim ili sličnim istraživanjima. Detaljna razrada i analiza postavljenih pitanja iz navedenog upitnika prezentirana je na sljedećih 87 stranica. Tu nalazimo zanimljive rezultate o upotrebi jezika u raznim situacijama, o izboru jezika pri brzu brojenju, u stresnim situacijama, pa čak i u snovima i u molitvama, tj. u situacijama u kojim je kontrola izbora minimalna. Velik broj informanata (62 %) navodi da se služi slovenskim u kući. To se čini vrlo visokim postotkom kada se usporedi s njihovim stvarnim znanjem slovenskog, no jasno je, kako naglašava dr. Šabec, da se „konverzacija” na slovenskom, pogotovo s djecom, zapravo sastoji od kratkih odgovora, ustaljenih fraza i formula a ne u kontinuiranom razgovoru. Ne iznenađuje ni činjenica da informanti odobravaju promjenu koda (68 %), dok je 10 % indiferentno prema toj pojavi, a 22 % informanata je ne odobrava. Promjena koda, kao što se vidi iz lingvističke analize korpusa, normalna je i uobičajena pojava kod jezika u kontaktu.

Ostatak četvrtog poglavlja predočuje lingvističku analizu konverzacijskih intervjua. Osim detaljne lingvističke analize na fonološkoj, morfološkoj i sintaktičkoj razini jezika kojim Slovenci govore u Americi, najveći doprinos je istraživanje pojave promjene koda. Tako dr. Šabec vrlo uspješno pokazuje da slovenski jezični korpus ne podržava tezu kako se mijenjanje koda prvenstveno događa unutar rečenice već da je „osnova na kojoj se može odrediti dominantni jezik s dovoljnim stupnjem sigurnosti zapravo čitavi diskurs, uzimajući u obzir kompetenciju dvojezičnog govornika i stavove koje govornik ima prema jeziku” (str. 154). Istraživanje pokazuje da se govornici ne drže jednog i određenog pravca u promjeni koda već je taj pravac pod velikim utjecajem varijabli kakve su: tko preuzima ili vodi razgovor, promjene teme razgovora, odnosa prema pojedinačnom jeziku i stoga ova kategorija ima mnogo više smisla i objašnjavalačke moći ako se promatra i istražuje unutar pragmatike i ako se ne ograničava samo na morfologiju i na sintaksu. Ovakvo viđenje promjene koda, kao i njegova objašnjenja, novina je u socioligistici, i u tome vidim najveću teorijsku vrijednost ove studije. I najfluentniji bilingvalni govornici preferiraju promjenu koda koja se ne ograničava samo unutar rečenice.

Ako se čitalac u četvrtom poglavlju našao pred velikim brojem podataka i primjera i pojedinačnih zaključaka, peto je poglavlje (*Interpretation and Summary of Findings*) izvrsna sinteza i interpretacija podataka, pogotovo u odnosu prema promjeni koda kao centralnoj teorijskoj varijabli. Pokazuju se jasne razlike između prve predratne i prve poslijeratne generacije u usporedbi s trećom predratnom i drugom poslijeratnom generacijom. Druga predratna, kao i druga poslijeratna generacija zapravo su generacije koje se najbolje služe s oba jezika. U takvoj podjeli s navedenim sličnostima i razlikama dobivamo cjelovitiju sliku i bolji uvid u razne promjene i stavove prema održavanju slovenskog jezika koje su detaljno razrađene na prethodnim stranicama. Primjera radi, vidimo da je za etnički identitet prve predratne generacije najvažnije očuvanje slovenske kulture, dok se za treću predratnu generaciju, kao i drugu poslijeratnu taj etnički element zapravo bitno gubi. U još sumarnijem pregledu vidimo da su činitelji koji pridonose gubljenju upotrebe slovenskog jezika sljedeći:

slabo poznavanje slovenskog jezika i mogućnosti upotrebe slovenskog jezika, negativan ili indiferentan stav prema jeziku, jaka integracija, pogotovo druge poslijeratne generacije, u jezičnu i kulturnu sredinu u kojoj žive, što upozorava na vrlo nestabilan i tranzicijski bilingvizam. Autorica zaključuje da su „bez vrlo velikog dolaska novih imigranata, izgledi za održavanje slovenskog jezika praktično nepostojeći” (str. 241).

Faktore bitne za prebacivanje koda autorica dijeli na sociolingvističke i lingvističke. Sociolingvistički faktori, koji su najvažniji za pravilan uvid o promjeni koda, tri su vrste funkcionalnih ograničenja: razina jezičnog znanja, odnos sugovornika prema oba jezika i dodatne situacijske komponente. S takvog stajališta lingvistička ograničenja koja postoje nisu ni u kojem slučaju dovoljna da bi se objasnila pojava promjene koda. Lingvistička ograničenja počivaju na nekoliko neplauzibilnih pretpostavki, a to su: 1. rečenice s promjenom koda moraju biti gramatički ispravne i 2. promjena koda odvija se u situacijama koje su postojane. Ni jedno ni drugo ne važi za promjenljivu bilingvalnu sredinu, tako da ograničenja koja se u literaturi navode kao univerzalne karakteristike promjene koda, koje nalazimo u svim jezicima, nisu odraz stvarne jezične stvarnosti. „Sintaktička ograničenja su jednostavno preuska da bi odražavala socijalno-psihološku stvarnost bilingvalnog jezičnog ponašanja” (p.254) i stoga, ako stvarno tražimo univerzalne karakteristike promjene koda, moramo ići mnogo dalje i šire, preko semantike do pragmatike koja uključuje komunikacijske dimenzije čitava diskursa. Tako, kada autorica na kraju zaključuje da ne smijemo pretpostaviti da postoji „posebna gramatika promjene koda” (str. 256), onda ona pouzdano misli da se moguća gramatika koja ne navodi bitne pragmatičke elemente sa složenim društvenim elementima, kao i psihološki uvjetovanim varijablama – a one su najbitnije za promjenu koda – ne može smatrati gramatikom koja opisuje promjenu koda.

Knjiga dr. Nade Šabec ima praktičku i teorijsku vrijednost i stoga će naći raznorodne čitatelje. Svaki Slovenac, bilo da živi u domovini ili izvan nje, u ovoj će knjizi naći činjenice o svom jeziku koje ga ne mogu ostaviti indiferentnim. Imigranti koji nisu Slovenci naći će mnogo toga što je zajedničko i njima, bilo na jezičnoj ili društvenoj razini. Lingvist koji se bavi jezicima u kontaktu naći će u ovoj knjizi provokativne teorijske postavke, kao i zaključke, koji, na primjeru detaljnog ispitivanja promjene koda u slovensko-engleskom jezičnom kontaktu, pokazuju kako nije lako doći do valjanih univerzalnih konstanti za koje možemo sa sigurnošću tvrditi da vrijede za sve jezike. Teoretičar jezika koji podržava Chomskijeve ideje o univerzalnoj gramatici neće se lako složiti sa zaključcima ovog empirijskog istraživanja, no bit će prisiljen dobro razmisliti o svojim mogućim protuargumentima.

LITERATURA

- Chomsky, N. (1995). *Language and Nature*. Mind, tom 104/413, siječanj 1995: 1-61.
- Jutronic-Tihomirović, D. (1985). *Hrvatski jezik u SAD*. Split, Logos.
- Labov, W. (1972). *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia, University of Philadelphia Press.
- Milroy, L. (1980). *Language and Social Network*. Oxford, Basil Blackwell.
- Sankoff, G. (1980). „Language use in multilingual societies: Some alternative approaches”. U Sankoff, G. (ur.), (1980). Str. 29-46.
- Sankoff, G. (ur.) (1980). *The Social Life of Language*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press.